

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТА ВІТЧИЗНЯНОЇ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ

І.Е. Гольченко, Національний банк України

На сучасному етапі розвиток світового фінансового ринку характеризується такими процесами, як інтернаціоналізація та глобалізація. Наявність цих процесів у світовій економіці вимагає їх врахування не тільки господарюючими суб'єктами у повсякденній діяльності, але й урядами та регуляторами фінансових ринків держав.

Поступова інтеграція української економіки у світогосподарську систему вимагає врахування тенденцій розвитку світових фінансових ринків з метою пристосування діяльності вітчизняної фінансової системи до сучасних вимог.

Однією з центральних проблем банківського бізнесу, що виникла у 90-х роках ХХ ст., стало загострення конкуренції між фінансовими установами як у межах одного національного ринку, так і в міжнародних масштабах. Практично у всіх промислово розвинутих країнах сьогодні основними областями розгортання конкуренції в банківській сфері є кредитний ринок, ринок інвестиційних послуг і фондів. Загострюється конкуренція з боку іноземних банків і небанківських інститутів. Ось лише деякі факти, які це підтверджують. В Японії у 1975 році 90 % заборгованості корпорацій припадало на заборгованість по банківських кредитах, а у 1992 році – менше за 50 %. У Німеччині, згідно з даними Німецького федерального банку, фінансування за рахунок ринку цінних паперів все більшою мірою замінює традиційне банківське кредитування. За період з 1978 по 1989 рр. частка заборгованості великих корпорацій банкам до їх активів скоротилася з 13,7 до 7,6 %. У США частка банків в короткостроковій заборгованості корпорацій впала з 70 % у кінці 70-х років до 60 % у кінці 80-х років. Частка іноземних банків у банківських активах США, навпаки, зросла з 16,8 % у 1982 р. до 26 % у 1989 році; з них 15 % доводилося на японські банки (в 1982 році їх частка становила 6,4 %) [7].

Період макроекономічної стабілізації та, відповідно, низької інфляції, що спостерігається протягом тривалого періоду часу в економіках розвинутих країн, негативно відображається на діяльності банків. Це призводить до зниження процентних ставок та доходів банків від традиційної операції – кредитування [5].

Вищезазначені фактори вимагають від банків диверсифікації їх діяльності з метою забезпечення новими джерелами доходів. Внаслідок цього зростає значення інвестиційної складової у діяльності комерційних банків, які почали активно займатися традиційним бізнесом інвестиційних банків – операціями злиття і поглинання, приватизацією, інвестиціями, корпоративним фінансуванням, операціями на фондовому ринку тощо. Крім того, сферою діяльності банків, що розвиваються в сучасних умовах, є розробка і реалізація

стратегії динамічного управління активами і пасивами, портфелями цінних паперів клієнтів [7].

Щодо вітчизняного фінансового ринку, то ситуація на ньому подібна до тієї, що існувала в США у другій половині ХІХ століття та характеризувалася домінуючою роллю банків на фінансовому ринку [10]. Так, на початку 2002 року у фінансовому секторі України близько 80 % [9] активів фінансової системи країни належало банкам (без врахування активів Національного банку України). Такий стан вітчизняного фінансового ринку пов'язаний із його становленням та інфраструктурною нерозвинутістю.

Для українських банків основним видом активних операцій залишається кредитування (рис. 1) та протягом останніх років на вітчизняному фондовому ринку спостерігалася тенденція зменшення частки операцій банків: їх частка у виконаних операціях на ринку цінних паперів стабільно зменшувалася з 80 % у 1998 р. до 27 % у 2002 році [4]. Незважаючи на це, банки продовжують відігравати провідну роль на ринку боргових цінних паперів України [4, 6], що може бути пояснено такими чинниками:

- більша надійність боргових цінних паперів у порівнянні з пайовими;
- фіксований, як правило, процент боргових цінних паперів;
- можливість використання державних цінних паперів як застави під час рефінансування Національним банком;
- обмеження на банківські інвестиції у деякі види цінних паперів.

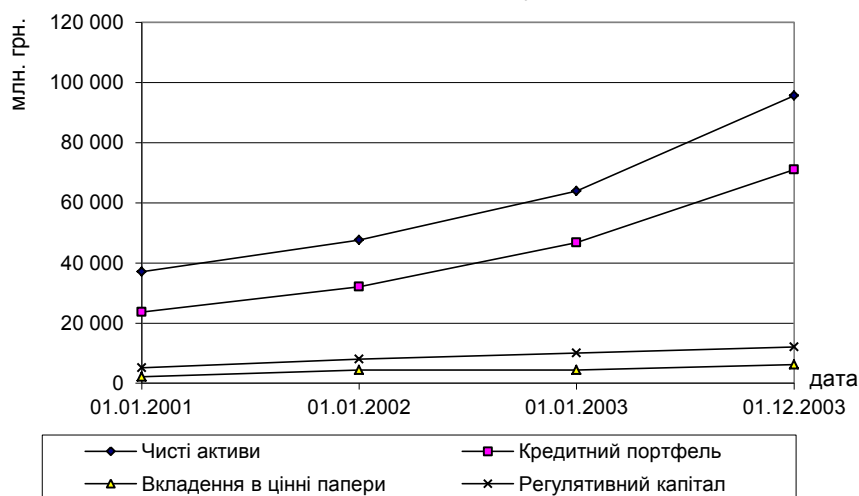

Рис. 1. Динаміка показників діяльності банків України

Вкладення банків у цінні папери повільно збільшуються пропорційно зростанню розміру регулятивного капіталу [11, 3]. Натомість збільшення обсягу кредитного портфеля відбувається пропорційно збільшенню суми чистих активів банків. Таку ситуацію можна пояснити існуванням обов'язкових економічних нормативів, які обмежують інвестиційну діяльність банків. Так, відповідно до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [1] для банків встановлені такі нормативи інвестування: інвестування в цінні папери окремо за кожною установою, загальної суми інвестування. Всі нормативи встановлюються у відсотках до регулятивного капіталу банку і, відповідно, гранична сума інвестованих коштів залежить від розміру регулятивного капіталу банку.

Аналіз зміни структури портфеля цінних паперів банків (рис. 2) дозволить з'ясувати їх переваги в інвестуванні та роль на певних сегментах ринку цінних паперів.

Протягом 1998-2000 рр. відбувалося поступове збільшення часток боргових цінних паперів, акцій і зменшення частки казначейських та інших цінних паперів, що рефінансуються НБУ. Серед цінних паперів, які рефінансуються НБУ, значну частину займають державні цінні папери [2]. У цей період депозитні сертифікати Національного банку України або взагалі були відсутні, або займали незначну частку у портфелях цінних паперів банків (до 0,6 %).

У 2001 році частки боргових цінних паперів та акцій, які є корпоративними цінними паперами, значно зменшилися у портфелі банків, поступившись депозитним сертифікатам Національного банку України (44 % вкладень у цінні папери).

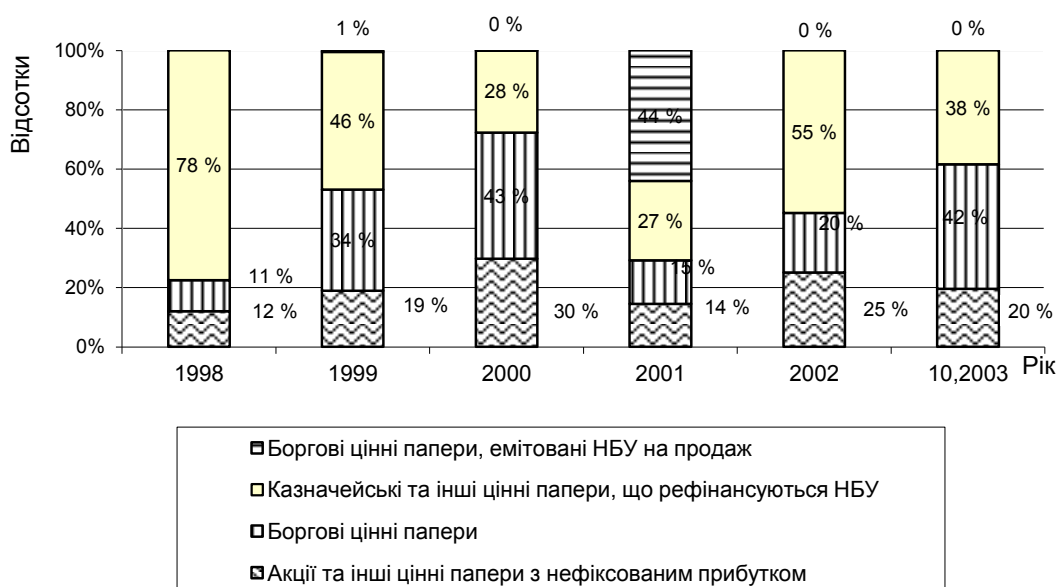

Рис. 2. Динаміка структури портфеля цінних паперів банків України у 1998-2003 рр.

Варто зазначити, що основу портфеля цінних паперів банків становлять боргові цінні папери (у 1998-2003 рр. частка цих паперів у портфелі становила від 70 до 88 %). Разом з тим, за період з кінця 2001 року до жовтня 2003 року відбувалося поступове збільшення частки корпоративних боргових цінних паперів у портфелі цінних паперів банків, що означало збільшенню надходжень коштів у реальний сектор економіки.

Банки відіграють помітну роль на ринках надання деяких послуг, пов'язаних з професійною діяльністю на ринку цінних паперів.

На вітчизняному фондовому ринку протягом останніх років спостерігалася загальна тенденція розгалуження реєстраторів за допомогою створених підпорядкованих підрозділів у регіонах. Таким чином здійснюється вплив найбільших реєстраторів. Аналіз свідчить, що здійснення реєстраторами діяльності шляхом створення підпорядкованих підрозділів, є

найбільш характерним для банківських установ, які мають ліцензію на здійснення діяльності щодо ведення реєстрів власників іменних цінних паперів. Це посилює вплив банківського капіталу, створює умови для розвитку фінансових конгломератів.

Також значну роль відіграють банки на ринку послуг із зберігання цінних паперів: більшість суб'єктів підприємницької діяльності, що отримали ліцензію на здійснення депозитарної діяльності зберігача цінних паперів, є банками [4].

Слід зазначити, що основною тенденцією розвитку фінансово-банківської сфери стає формування глобальної олігополії: чотири міжнародних інвестиційних банки Goldman Sachs, Merrill Lynch, Solomon Smith Barney, Morgan Stanley Dean Witter мають ринкові частки від 10 до 13 % кожний. Однією з важливих переваг найбільших інвестиційних банків є глобальний характер їх діяльності. Все більше виробничих компаній ведуть свій бізнес у міжнародних масштабах і цілком природно, що вони стають клієнтами інвестиційних банків, які здатні надати консультації та здійснити операції на будь-якому ринку світу [7].

Такі чинники розвитку банківських систем, як загострення конкуренції на міжнародних фінансових ринках, формування глобальної банківської олігополії, поступова інтернаціоналізація вітчизняної економіки (частка вітчизняного експорту складає близько 60 % ВВП) [9], курс України на євроінтеграцію вимагають пристосування вітчизняної банківської системи до вимог міжнародних фінансових ринків з метою забезпечення її конкурентноздатності.

Крім того, необхідність акумуляції інвестиційного потенціалу банків для переходу до інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку та створення спеціалізованих банківських інституцій [8] вимагають удосконалення діяльності вітчизняної банківської системи, зокрема, у напрямі посилення інвестиційного напрямку її діяльності.

Список літератури

1. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні” від 28.08.2001 р. № 368.
2. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про механізми рефінансування банків України” від 28.02.2002 р. № 82.
3. Бюлетень Національного банку України. – 2003 (жовтень).
4. Звіти Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 1998, 1999, 2000, 2001 роки.
5. Коваль А., Духовный А. Потери на стабільності // Компаньон. – 2003. – № 1(323). – С. 20-22.
6. Матеріали прес-конференції “ПФТС. Фондовий ринок України у 2002 році”. – 27 січня. – 2003.
7. Михайлов Д.М. Мировой финансовый рынок: тенденции и инструменты. – М.: Экзамен, 2000.
8. Послання Президента України до Верховної Ради України “Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки”.
9. Статистичні щорічники України за 2000, 2001, 2002 роки.

10. Туруев И.Б. Финансовые посредники США в условиях нестабильности фондового рынка // США-Канада: экономика – политика – культура: РАН. Институт США и Канады. – 2003. – № 3. – С. 17-32.
11. www.bank.gov.ua.

Гольченко, І.Е. Тенденції розвитку міжнародної та вітчизняної банківських систем [Текст] / І.Е. Гольченко [Текст] // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2004. - Т. 9. - С. 117-122.